

Marijan Vugdelija

DEKALOG: PUTOKAZ AUTENTIČNOGA LJUDSKOG ŽIVLJENJA I DANAS? (III.)

Treća zapovijed

„SJETI SE DA SVETKUJEŠ DAN SUBOTNJI” (Izl 20,8)

„Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvojemu. Tada nikakva posla nemoj raditi: ni ti, ni tvoj sin, ni tvoja kći, ni tvoj sluga, ni tvoja sluškinja, ni tvoja živina, niti stranac koji se nađe unutar tvojih vrata. Tà i Jahve je šest dana stvarao nebo, zemlju i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počينو. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotnji” (20,9-11).

Ustanovu subote s pravom veličamo kao jedno od najstarijih i najvažnijih društvenih djela ljudske povijesti. Riječ je o dragocjenom daru koji je Bog iz svoje riznice podario čovječanstvu.¹⁷² U toj ustanovi se na savršen način isprepliću i prožimaju vertikala i horizontala. Ona je okosnica i nosač čitavog toka vremena. Nije slučajno, stoga, da je trećoj zapovijedi pridržana jedna trećina cjelokupnog teksta Dekaloga.¹⁷³ Sigurno je da nijedna druga zapovijed Dekaloga, izuzev prve, nije imala tako snažan utjecaj i odražaj na razvoj suvremenoga društvenog života i misli kao ova. U stvari, sedmodnevni ritam se nametnuo preko židovstva i kršćanstva velikoj većini današnjeg čovječanstva.¹⁷⁴ Zbog svega toga su tumačitelji

172. Usp. Besa (jom tov), 16a; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 92.

173. Prva i treća zapovijed tvore više od dvije trećine cjelokupnog teksta Dekaloga. Već sama ta činjenica pokazuje izuzetnu važnost tih dviju zapovijedi.

174. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 236. — Čini se da je taj sedmodnevni ritam do te mjere upriklađen čovjekovoj naravi i radnoj sposobnosti, te ga je tamo, gdje je bio uveden, bilo vrlo teško, ako ne nemoguće, nadomjestiti nekim drugim ritmom, npr. DEKADAMA, kako su to pokušali za neko vrijeme pobornici francuske revolucije. Da bi zatrlj spomen

Dekaloga najviše pažnje posvetili baš toj zapovijedi.¹⁷⁵ I dan-danas se isplati detaljno razmotriti tu zapovijed da bismo uočili što sve ona sadrži u sebi i što poručuje čovjeku u sadašnjem trenutku povijesti.

1. Posveta vremena

Treća zapovijed nas prije svega potiče na duboka razmišljanja o posveti vremena. U stvari, prvi dio zapovijedi doslovce glasi: „Sjeti se dana subotnjeg da ga posvetiš”.¹⁷⁶ Odatle jasno proizlazi da je ustanova subote u tijesnoj vezi s vremenom. A u vremenu se odvija ljudski život. Posvetiti vrijeme, stoga, isto je što i posvetiti ljudsko življenje.¹⁷⁷ Dosljedno tome, razmišljati o suboti znači suočiti se s egzistencijalnim pitanjem o smislu vremena, povijesti i ljudskog života općenito.

Biblijska je religija, kako ispravno napisa čuveni židovski mistik naših dana A.J. Heschel, bitno „religija vremena”, tj. religija koja „teži da posveti vrijeme”.¹⁷⁸ Ako to vrijedi za biblijsku religiju općenito, onda se na poseban način može primijeniti na ustanovu subote i na njezinu liturgiju; one su u stvari „arhitektura vremena”.¹⁷⁹

Za biblijskog vjernika sve vrijeme ima smisao i vrijednost. Ako sedmi dan i nadilazi ostale dane tjedna, on nije od njih odvojen. Subota prožima druge dane i razrješuje njihov jednolični ritam. Čovjek je pozvan da živi odgovorno i rad i počinak, i blagdanost i svagdašnjost. Istina, subota je punina života i radosti. Ali prema tom životu i radosti teže dinamički i ostali dani tjedna. Dakle, subota nije izolirana od drugih dana, nego je na njih usmjerena; ona ima za cilj da ih posveti, da ih spasi. Stoga taj tjedni blagdan ne smije biti sveta oaza u vremenu, nego ga treba utkati u ljudsku povijest da posvećuje njezin ritam i tijek.¹⁸⁰ On nije niti smije biti bijeg iz svijeta i vremena u kojem se živi, nego suradnja s Bogom za spašenje tog svijeta i vremena. Naime, susret s Bogom u subotnjem bogoslužju obo-

na religijsko podrijetlo sedmodnevnog ritma, dokinuli su sedmice a uveli dekade. Radilo se punih devet dana bez prekida, a deseti dan bio je dan počinka. Međutim, pokazalo se da to ne ide, da ne odgovara ljudskoj radnoj sposobnosti. Mnogi radnici su poboljšivali, tako da su pobornici dekada bili prisiljeni ponovno uvesti sedmodnevni ritam (usp. W. BARCLAY, *Law*, 21; V. KARLOVIĆ –ur.–, *Dobri pastir*, Sarajevo 1975, 81 sl.).

175. Usp. B.S. CHILDS, *Exodus*, 413; N. NEGRETTI, *Il settimo giorno* (Pontificio Istituto Biblico), Rim 1973, (vidi posebno bibliografiju!). – Da naša obrada ne bi ostala u uskom krugu vlastitog razmišljanja, već da bude oplodena mišlju i iskustvom drugih, nastojat ćemo konzultirati važnije tumačitelje naše zapovijedi.

176. Tako s pravom prevodi židovski tekst LBJ (= *La Bible de Jérusalem*): „Tu te souviendras du jour du sabbat pour le sanctifier”.

177. Usp. *Institutio generalis de Liturgia horarum*, 10-11.

178. A.J. HESCHEL, *Il Sabato* (Rusconi), Milano 1972, 159 i 163.

179. ISTI, *Sabato*, 5.

180. G. RAVASI, *Esodo*, 99.

gaćuje i oploduje čovjekov život u radnom tjednu. Osunčano i prožeto blagdan-
skim ozračjem, radno vrijeme se otima ispraznosti kozmičkog toka, postaje 'kai-
ros' (trenutak spasenja). U tom ozračju mi znademo što radimo i kamo idemo.
Preko svetkovanja subote Bog ulazi u našu ljudsku povijest da bude naš suputnik
na putovanju, da preobrazi svojom milošću našu sudbinu. Na taj se način svaki
trenutak našeg života spasava, posvećuje, pretvara u kult. Subota je prikaz života,
aktivnosti i vremena Bogu. Ona nas uvijek iznova podsjeća da ne smijemo dopus-
titi da se izgubi ono što se nikada više neće ponoviti, tj. vrijeme. A vrijeme koje
se živi s Bogom ne utiče u ništavilo, nego se ovjekovječuje, iskupljuje. Doista,
malo je koja ustanova Staroga zavjeta bila opskrbljena s takvom duhovnom sna-
gom kao subota. Vjerni Židovi su toga bili uvijek svjesni. Svjetlo i snaga koje
su crpli svetkovanjem subote osposobljavali su ih da u svim vremenima žive na
način kako je to želio svećenik-pjesnik Izidor Poljak, kad je u jednoj pjesmi kao
program svoga života napisao: „Neću da moji dani proteku / Mračni u tihu lijuć
se r'jeku / Vječnosti. / Putove moje pjesan nek prati / Orla, što s plamenim sun-
cem se brati. / Kuda koracam, / Hoću da bacam / Snopove zlatne svjetlosti”.¹⁸¹
Dakle, svrha je svetkovanja subote, kao i svih drugih ljudskih čina, da posveti
vrijeme.

Dok je Sinaj za Židove bio „sveto mjesto” na kojem se Bog objavljuje, su-
bota je bila „sveto vrijeme” u kojem Bog spasonosno djeluje (usp. Izl 24,16).
Naime, taj dan „slava Gospodnja ulazi, preko kulta, u doticaj s vjernikom koji
odatle prima život i energiju. Otajstvo sedmoga dana je za Izraela sažetak otaj-
stva njegove povijesti a to je napetost prema zajedništvu s Bogom, najviši zahtjev
Saveza. Subota je nazočnost (*šekina*), boravak Gospodina u čovjekovu vreme-
nu”.¹⁸² Drugim riječima, to je uklapanje božanskoga i vječnoga u prolazno i
vremenito u kojem čovjek živi. Tako, dok kroz šest drugih dana tjedna živimo
pretežno pod tiranijom vremenitih i prolaznih stvari, subotom stupamo u doticaj
sa svetim u vremenu. Naime, „taj dan smo pozvani da sudjelujemo na onom što
je vječno u vremenu”.¹⁸³ To možemo postići i ostvariti jedino na taj način što
stupamo u doticaj s Bogom koji „je tako besmrtn i moćan da podari besmrt-
nost smrtnome i vječnost vremenitome”.¹⁸⁴ Vršeći to, mi posvećujemo vrijeme.

Svetkovati dan subotnji znači odvojiti taj dan tjedna za Boga. S vremenom
je kao i s drugim postojećim stvarima. Naime, one dolaze od Boga i pripadaju nje-
mu. Bog nam ih daje na upravljanje i uporabu. Ali da bi se označilo da Bog osta-
je gospodar svega, jedan se dio tih stvari oduzima uporabi ljudi i posvećuje Bogu,
tj. žrtvuje. To je ovdje slučaj s vremenom.¹⁸⁵ U tom smislu subota je 'deseti-
na' vremena, prikaz radnih dana.¹⁸⁶ Taj dan je svet jer na poseban način pripa-

183. A.J. HESCHEL, Sabato, 18.

184. SV. IRENEJ, Adv. Haer., III, 20,2.

185. Upravo se na tom principu zasniva i nauk o žrtvama, prvinama, prvijencima i svetištima.

186. G. AUZOU, Dalla servitù, 236; A. PENNA, Deuteronomio, 104.

181. I. POLJAK, Pjesme (KS), Zagreb 1983, 110.

182. G. RAVASI, Esodo, 99 sl.

da Bogu, odvojen je za njega. U stvari, osnovno je značenje riječi 'svet' u Bibliji: biti odvojen, biti određen za posebnu svrhu, za Boga.¹⁸⁷ Prihvaćajući i poštujući tu posebnu namjenu sedmog dana, mi svetkujemo dan subotnji.

U knjizi Izlaska se kaže „sjeti se (*zahor*) dana subotnjeg” (20,8), dok u Ponovljenom zakonu imamo „opslužuj (*šamor*) dan subotnji” (5,12). U biti radi se o istoj stvari, jer termin „sjetiti se” u ovom kontekstu znači 'ne zanemariti', što je isto što i „opsluživati”.¹⁸⁸ Treba ipak kazati da nas glagol *zahar* (sjetiti se) već usmjerava na smisao gotovo obredne komemoracije. U stvari, značenje toga židovskog glagola vrlo je bremenito. U semitskom mentalitetu 'sjetiti se' ne znači samo prenijeti se duhom u prošlost; to je akcija koja uprisutnjuje, ponažuje i čini aktualnom stvarnost koje se sjeća; nije, dakle, riječ o pukom prisjećanju, komemoraciji, memorijalu; posrijedi je aktivna stvarnost, sakramentalni znak koji čini djelotvornim jedan čin prošlosti na koji se vrši spomen.¹⁸⁹ Dosljedno tome, svaka subota bi trebala postati repriza subote iz vremena stvaranja (Izl 20,11) i subote oslobođenja iz egipatskog ropstva (Pnz 5,15). Naime, taj dan smo pozvani da postanemo dionici Božjeg smiraja i počinka i da se oslobodimo od svih naših ropstava i ovisnosti. Tko u tom duhu i na taj način proživljava dan subotnji, taj ga svetkuje, posvećuje.

2. Etimološko značenje

Imenica *šabbat* (subota) dolazi izravno od glagola *šabat*. Taj glagol može imati slijedeća značenja: prestati, ne raditi više, počivati, stići do kraja jedne aktivnosti, biti dovršen.¹⁹⁰ Dakle, temeljna je ideja dovršenje, ispunjenje, a ne počinak kao takav. Ta ideja potpunosti i dovršenosti nalazi se i u biblijskoj simbolici broja sedam.¹⁹¹ Moguće je, stoga, da postoji izvorna veza između tog broja i ustanovljenja subote.¹⁹² Uostalom, riječ je o sedmodnevnom ritmu, o sedmici. A i korijenski te dvije riječi su vrlo bliske: *šeba* (sedam), *šabbat* (subota).

187. W. BARCLAY, *Law*, 21; A. FANULI, *L' alleanza*, 517; B.S. CHILDS, *Exodus*, 416; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 90.

188. Usp. M. NOTH, *Esodo*, 202.

189. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 133 i 159; A. FANULI, *L' alleanza*, 516. Tek na pozadini toga semitskog realizma možemo u potpunosti shvatiti domet Isusovih riječi: „Ovo činite na moj spomen” (Lk 22,19).

190. F. BROWN, *Hebrew and English Lexicon*, 991; „Cease, desist, rest, be completed”; K. FEYERABEND, *Langenscheidt's Pocket Hebrew dictionary to the Old Testament*, 342; „To desist, to cease, to rest, to come to an end”. – Za hipoteze o povijesnom podrijetlu subote, vidi: J.J. STAMM, *Dreissig Jahre Dekalogforschung*, u: *ThR N.F.* 27 (1961), 290-295; W. EICHRODT, *Theologie des Alten Testaments I*, Stuttgart-Göttingen 1962, 76 sl.

191. To je razlog zašto u Starom zavjetu često susrećemo periode od sedam dana (usp. Post 29,27; 31,21; 50,10; Suci 14,12; 2 Kr 3,9; Job 2,13; Est 1,5).

192. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 237, bilješka 12.

Polazeći od tog etimološkog značenja subote, proizlazi da taj blagdan razrješuje jednolični ritam šestodnevnog radnog tjedna i da omogućuje čovjeku postići puninu života prema kojoj je usmjeren. Obdržavajući tu zapovijed, izlazi se iz ograničenosti šestog dana¹⁹³ i ulazi u savršenost Božju, kušajući tako predokus konačnog i savršenog počinka u zajedništvu s Bogom. To je razlog zašto su Židovi predstavljali vječni život poslije smrti kao trajnu i neprolaznu subotu.¹⁹⁴

3. Teološko utemeljenje

Teološko utemeljenje i motivacija subote različiti su u dvije verzije Dekaloga. U knjizi Izlaska subota je spomen na Božji počinak prigodom stvaranja svijeta, dok je u Ponovljenom zakonu spomendan oslobođenja iz egipatskog ropstva. I u jednom i u drugom slučaju riječ je o kasnijim umecima u izvorni tekst, koji nam pokazuju kako su Židovi tog vremena shvaćali subotu i što su željeli postići njezinim svetkovanjem. Zavrjeđuje stoga detaljnije razglobiti sadržaj tih motivacija.

Da bi teološki utemeljio i motivirao slavljenje subote, pisac knjige Izlaska poziva se na svećenički izvještaj o stvaranju svijeta (Post 1,1-2,3). Taj izvještaj izrađen je na shemi liturgijske sedmice i ima svoj vrhunac baš u suboti.¹⁹⁵ Na osnovi tog izvještaja svećenički pisac je kasnije unio u izvorni tekst Dekaloga r. 11 koji glasi: „Ta i Jahve je šest dana stvarao nebo, zemlju i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinio (*vajanaħ*). Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotnji” (Izl 20,11). Taj umetak nije drugo doli sažetak onoga što čitamo u Post 1,1-31 i gotovo doslovno navođenje teksta iz Post 2,2-3. Njime se želi kazati da Izrael subotom treba vršiti ono što je Bog učinio prigodom stvaranja. Dakle, doprinos svećeničkog pisca sastoji se u tome što je izradio duboku teologiju subote time što ju je utkao u sami čin stvaranja i tu utemeljio njezinu svetost.¹⁹⁶ Pozivajući se na stvarateljsko djelo Božje, on želi dati usmjerenje ljudskoj suboti.

Prema knjizi Postanka, sedmi dan tvori dio stvaranja, i to njegov krunski momenat. Naime, subota je posljednje Božje stvorenje; ona je blagoslovljena kao i drugi stvorovi (Post 2,3; 1,22,28); stvarateljski rad je usmjeren prema njoj; on u njoj dostiže svoj vrhunac. Vrlo je važno uočiti da tri čina Božja karakteriziraju sedmi dan: 1) Jahve je taj dan otpočinio (*šabat*); 2) on je taj dan blagoslovio (*barah*); i 3) Bog je taj dan posvetio (*kadaš*) /Post 2,2-3/.¹⁹⁷ Odatle jasno proizlazi da su i počinak od rada i blagoslov radosti i svečanost svetosti bitne sastav-

193. U biblijskoj simbolici brojeva broj 6 označava ograničenost, nesavršenost, nepotpunost.

194. Usp. Mišna, Tamid 7,4. O toj vezi između zemaljske i nebeske subote govori i poslanica Hebrejima (4,1-11).

195. G. RAVASI, Esodo, 101; B.S. CHILDS, Exodus, 416: „Sadašnji oblik Post 1 (sedmodnevni tjedan) pretpostavlja predaju subote”.

196. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 237; B.S. CHILDS, Exodus, 416; A. FANULI, L' alleanza, 518.

197. Usp. J.A. HESCHEL, Sabato, 25; A. FANULI, L' alleanza, 518.

nice svetkovanja subote.¹⁹⁸ Dakle, autentično i potpuno slavljenje dana subote uključuje istodobno udioništvo na Božjem rekreativnom počinku, udioništvo na blagoslovima kojima je Bog opskrbio sedmi dan i udioništvo na posebnoj namjeni subote – na svetosti! Ako se i jedan od tih elemenata izostavi, imat ćemo nepotpuno blagdanovanje. U tom svjetlu potrošačka logika počinka i vremena, kako se danas prakticira (a svodi se obično na: pojesti-popiti-zabaviti se), ukazuje se samo kao još jedno potonje otuđenje čovjeka.

Vrijeme i ljudska aktivnost dostižu svoj vrhunac i puninu u suboti. To nedvosmisleno proizlazi iz sheme koju nalazimo u izvješću o stvaranju: šest plus jedan. Čovjek stiže do te punine tek kad se od rada otvara počinku, počinku koji nije puki prekid rada, nego izmjena aktivnosti. Iz onoga što smo gore iznijeli jasno proizlazi da je subota dan počinka koji se otvara posveti, bogoštovnom angažmanu. Od podjarmljenosti radu, čovjek se u subotu otvara osloboditeljskoj aktivnosti službe Božje. Na taj način sedmi dan postaje povlašteni dan bavljenja Bogom, sakrament susreta i zajedništva s njime. To je ono najblagodanskije blagdansko u svetkovanju subote. Zbog svega toga svekolika ljudska aktivnost treba biti usmjerena prema suboti!

U Ponovljenom zakonu (5,14-15) subota se povezuje s poviješću spasenja. Za pisca te knjige sedmi dan je spomendan oslobođenja iz egipatskog ropstva. Svakih sedam dana Izrael treba sebi posvijestiti da je njegov Bog Bog osloboditelj, Bog koji ga je jednom oslobodio od teškog ropstva i koji nastavlja ustajati protiv svih moći koje žele potlačiti njegov narod. Tim se tjednim 'sjećanjem' osloboditeljski Božji zahvat uprisutnjuje i tako se ljudima omogućuje udioništvo na njemu. Aktualizirajući to oslobođenje za sebe i za one koji su još robovi, Izrael svetkuje subotu (Pnz 5,15). Na taj način sedmi dan postaje 'tjedni izlazak iz opsjednuća i ropstva svakidašnjih radnih obveza, oslobođenje od svih mogućih ropstava i ovisnosti.'¹⁹⁹ U subotu kao i na Pashu slavimo svoj prijelaz iz ropstva na slobodu. Dosljedno tome, taj dan svi: djeca, sluge i stranci trebaju postati slobodni ljudi (Izl 20,10; Pnz 5,14). Tada čak i robu treba omogućiti život dostojan čovjeka. Slaviti subotu, stoga, znači uvijek iznova posvješćivati da život pred Bogom treba biti oslobođen život, ljudski život. Kako vidimo u deuteronomističkoj verziji subota ima duboku humanitarnu i socijalnu funkciju (usp. Izl 23,12); ona brani čovjekov život i njegovu slobodu, omogućuje čovjeku život dostojan čovjeka.²⁰⁰ Promatrano s tog stajališta, s pravom se može reći da „je subota stvorena radi čovjeka” (Mk 2,27).

198. Zbog svega toga, kazati da je „taj dan odvojen od drugih zbog počinka od rada, i samo zbog toga” (tako H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 90), čini nam se biblijski neutemeljeno.

199. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 237; A. FANULI, L' alleanza, 518; N. NEGRETTI, Settimo giorno, 135. Ne samo u deuteronomskoj verziji Dekaloga već i u Knjizi saveza na Sinaju izričito se povezuju sloboda, subota i subotnja godina (Izl 23,9-12). To je povezivanje zasigurno ublažilo židovsku legislaciju glede robova (Izl 22,20-26; usp. Pnz 15,15; 16,12; 24,18,22).

200. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 417; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 92.

Ako je subota spomendan oslobođenja iz Egipta, ostali dani prisposobljuju period ropstva. To su događaji koji se mogu ponavljati u životu svakog čovjeka i svake ljudske zajednice. Dokle god čovjek živi na zemlji, postoji opasnost da ode u ropstvo. Međutim, riječ Božja uvijek iznova mu posvješćuje da je on stvoren kao slobodno biće, poziva ga na izlazak iz ropstva u koje je upao. Povijesni Izlazak nam jamči da je čovjek, uz Božju pomoć, sposoban za to oslobađanje. On to ostvaruje oslobađajući se gospodstva stvari i ljudi. Premda su danas mnogi ljudi i narodi postigli visoki stupanj političke i društvene slobode, ipak je malo onih koji su stvarno slobodni! Božje zapovijedi imaju upravo za cilj da nam pokažu kako živjeti s ljudima i ostati slobodni i kako se služiti stvarima i ostati neovisni. U stvari, Dekalog počinje i završava govoreći o slobodi. Prve nam riječi daju do znanja da nam je izvanjska sloboda darovana, a zadnje nas podsjećaju da nutarnju slobodu trebamo sami postići. U tom trajnom procesu oslobađanja, prema deuteronomističkoj verziji Dekaloga, odsudnu važnost treba imati svetkovanje subote.²⁰¹

Na osnovi biblijskih motivacija treće zapovijedi proizlazi da bi subota trebala biti dan rekreativnog počinka i tjedni blagdan s naglašenim smislom oslobađanja u ozračju radosti. Međutim, taj dragocjeni dar Božji bio je u židovstvu izobličen. Od dana opuštenosti, slobode i radosti subota se pretvorila u legalističko opsluživanje, u nepodnošljivu kazuistiku koja je urađala skrupuloznošću i duhovnom sušičavošću.²⁰² U takvom shvaćanju čovjek je postao rob subote. O tom izobličenju treće zapovijedi svjedoče mlađe knjige Starog zavjeta (usp. Neh 10,32; 13,15-22; 1 Mak 2,32-41; 2 Mak 6,11; 8,25-28; 15,1-5) i posebno evangeoski tekstovi (usp. Mk 3,2; Mt 12,2.10; Lk 13,14; 14,1; Iv 5,10; 9,14.16; Dj 1,12). Protiv takvog shvaćanja i tumačenja subotnje zapovijedi ustaju već starozavjetni proroci (usp. Am 8,5; Iz 1,13; 56,1-9; Jr 17,21-22). Isus im se u tome pridružuje svom snagom svog bića. On se osjećao dužnim, kao osloboditelj čovjeka, oprijeti se tom tiranskom fanatizmu i obznaniti ponovno ljudima duboko humanističko usmjerenje treće zapovijedi tvrdeći da je „subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote” (Mk 2,27).

201. Ta teološka motivacija subote, koju susrećemo u Ponovljenom zakonu, mogla je pružiti vrlo snažan poticaj za razotkrivanje značenja kršćanske nedjelje, koja je povezana izravno s idejom uskrsnuća i otkupljenja. Na žalost, patristička predaja nije iskoristila taj poziv, jer je obično u svojoj egzegezi Dekaloga slijedila tekst iz Izl 20,11 (usp. A. PENNA, Deuteronomio, 105).

202. Ovdje je važno istaći da su sve to pismoznanci i farizeji radili iz osvjeđenja duboke vjernosti i velike ljubavi prema Bogu i njegovu Zakonu. Taj primjer nam pokazuje kako i pretjerana revnost može postati negativna!

4. Rad, počinak od rada i radost

Naša zapovijed ne nalaže samo obvezu počinka već ističe i dužnost rada. U stvari, od sedam mogućih dana, šest dana treba karakterizirati radno ozračje (Izl 20,8).²⁰³ Rad je osnovna čovjekova obaveza od početka. Naime, Adam je postavljen u raj zemaljski da „ga obrađuje i čuva” (Post 2,15). On je od Boga dobio nalog da podvrgne zemlju, da je podloži sebi (Post 1,28). Dakle, Biblija nas ne poziva da bježimo iz svijeta; ona nas obvezuje da radimo na njegovoj izgradnji, ali i da ostanemo iznad njega! U svjetlu Biblije ljudski rad se shvaća kao udioništvo na stvarateljskom Božjem radu u svijetu; to Božje djelovanje nastavlja se i produžuje u ljudskom radu. Odatle ljudskom radu jedinstvena svrhovitost i dostojanstvo. Stoga je rad blagoslov i radost za čovjeka,²⁰⁴ iako ga ljudi zbog posljedica grijeha često osjećaju kao teret i muku.²⁰⁵

Iako ljudski rad posjeduje veliku cijenu, on ipak ne može postati cilj samo sebi i ne smije se nikada pretvoriti u ropstvo za čovjeka. Ne postoji „religija rada”. Rad je samo sredstvo da postignemo cilj. Naš cilj je Bog, koji je pravi izvor čovjekova mira i sreće. Istina, čovjek po Božjem nalogu nosi odgovornost za svoju povijest i za povijest svijeta. Međutim, sretan ishod i jednoga i drugoga ne ovisi prvenstveno i bitno o našem radu, nego o Bogu. Možemo se mi rastrgati od rada, ali ako Bog ne blagoslovi naš rad, uzalud će biti sav naš trud i muka. Lijepo stoga veli psalmist: „Ako Gospodin kuće ne gradi, uzalud se muče graditelji!” (Ps 126,1). Slavljenje dana počinka znak je da smo to shvatili. Taj dan rasvjetlju-

203. Taj momenat uočavaju i s pravom ističu gotovo svi tumačitelji Dekaloga (usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 239; W.J. HARRELSON, Commandments, 571; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 90). U stvari, „i jedna i druga komponenta – rad i slobodno vrijeme – imanentni su strukturi čovjeka” (B. VAJDOHER, Nedjelja u prosječnoj našoj obitelji, u: BS 1-1970-87).

204. Opširnije o tome, vidi: M. VUGDELIJA, Odgoj za ljudsko dostojanstvo kroz vjernost Bibliji, u: A.A. BAČAK (ur.), Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva, Zagreb 1987, 41-43. Ta misao izražena je i u dugovjekom ljudskom iskustvu koje je zgusnuto u poznatoj izreci: „In labore requies” (u radu je pokoj). Veliki neimar, književnik i pjesnik Tin Ujević, na osnovi svoga vlastitog iskustva bio je duboko osvjedočen u istinitost tih riječi. Već sami naslov jednog njegova feljtona dovoljno je rječit u tom pogledu – „Rad u radosti i radost u radu”. U tom feljtonu čitamo i ove riječi: „Ondje gdje nema nimalo radosti iz rada ni u radu, ondje više nema ni ljudske sreće ni općega blagoslova!” Dosljedno tomu, Tin u podlisku „Moja bolovanja” piše: „Spas je u radu, u nastojanju, u teglenju” (tekstovi su navedeni prema: V. PAVLETIĆ, Ujević. U raju svoga pakla –SN LIBER–, Zagreb 1978, 66). Da je rad blagoslov za čovjeka, da on čovjeka usređuje i oslobađa, izriču i Nijemci, koji su poznati po svojoj radišnosti, svojom poznatom izrekom: „Die Arbeit macht frei” (Rad oslobađa). Znakovito je u tom pogledu da dugogodišnji zatvorenici odreda izjavljuju da im je najteže bilo to što nisu smjeli raditi. To je za njih bilo prokletstvo, pakao. Uostalom, „rad je u korijenu slavenske riječi radost” (V. PAVLETIĆ, Nav. dj., 67). Upravo jer su bili duboko osvjedočeni da je rad velika blagodanost za čovjeka, stari židovski učitelji učili su i poticali svoje sunarodnjake: „Ljubite rad” (Pirkè Avot, 1,10).

205. Usp. A.J. HESCHEL, Sabato, 44; O.H. PESCH, Gebote, 65.

je značenje ostalih dana tjedna i daje im duboko osmišljenje. Dosljedno tome, rad treba biti prosuđivan polazeći od subote, a ne obratno.²⁰⁶

Subota je, kako smo gore vidjeli, spomen na Božji počinak prigodom stvaranja svijeta (Post 2,2-3). Jasno da će u takvom viđenju i na toj pozadini biti naglašen momenat počinaka (usp. Izl 20,10; 23,12; 31,15; Lev 23,7). Taj subotnji počinak izražen je u Post 2,2-3 i u Izl 20,11 glagolima *šabat* i *nuah* (počinuti, odmori se). Međutim, kada pisac knjige Izlaska na dva druga mjesta govori o tom počinaku (Izl 23,12; 31,17), on uvodi jedan drugi termin: *nafaš*. Bremenito značenje te židovske riječi dalo bi se ovako pretočiti na hrvatski: odahnuti, oduhoviti se, oduševiti se, zaživjeti, osvježiti se. U stvari, glagol dolazi od židovske imenice *nefeš*, što znači: dah, disanje, život, duša, duh. Vjerojatno je naš autor svjesno i namjerno unio taj novi termin, da bi lakše i plastičnije mogao istaknuti što čovjek svetkovanjem subote treba postići. Po njemu bi se, dakle, svakoga sedmog dana trebalo dogoditi čudo: uskrsnuće duše. Nadahnjujući se na tim mjestima, neki je mudrac u srednjem vijeku tumačio da je stvoreni svijet bio bez duše, odnosno da mu je ona dana tek sedmog dana.²⁰⁷ Iz svega toga jasno proizlazi da subotnji počinak treba biti kreativan kao i rad koji on podržava, hrani i usavršava. Čak i više! Ako je rad zanat, onda je „savršeni počinak umijeće, rezultat sklada između tijela, misli i duha”.²⁰⁸ Taj i takav počinak daje nam uvijek iznova do znanja da smo mi ljudi više od našega rada, više od naših poslovnih uspjeha. Naše slobodno vrijeme nije samo za to tu da obnovimo svoju radnu sposobnost i da budemo spremni za novu rundu rada, nego da postanemo ljudi u punini, ljudi koji imaju dušu i srce.

Jedan je od razloga za treću zapovijed, kako bismo danas rekli, „socijalni” ili „humanitarni”: ljudi imaju pravo na odmor, na opuštanje od radnih napetosti, na oslobađanje od tjeskobnih briga svakidašnjice. Bog to želi. On sam stoji iza ljudskog prava na odmor i razonodu. Biblijski Bog ne dopušta da se čovjek izrabljuje, iskorištava i na koncu odbaci kao neupotrebljivo oruđe ili iscijeđeni limun. Tko na taj način postupa sa samim sobom ili s drugim ljudima, taj samim time vrijeđa Boga. Sve nam to jasno pokazuje da je biblijski Bog Bog za čovjeka. On se brine za ljude. Čovjek se kroz šest radnih dana iscrpljuje i zamara. Stoga mu je Bog u svojoj dobroti omogućio da svakih sedam dana svrati u odmarališne postaje, da se skloni u raskošni šator — dan subotnji — pod kojim će otpočiniti i osvježiti se,²⁰⁹ da mogne lakše i snažnije nastaviti svoje životno putovanje i poslanje. Da nema tih sedmičnih postaja, sustali bismo na putu, skapavali bismo u svakodnevnom sivilu svojih radnih dana. U blagdanskom ozračju čovjek obnavlja svoje sna-

206. G. AUZOU, Dalla servitù, 239. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 58; A.J. HESCHEL, Sabato, 33 („Subota je gospodar i kralj svih drugih dana”).

207. Usp. A.J. HESCHEL, Sabato, 123.

208. ISTI, Nav. dj., 25.

209. Židovi u petak navečer, kad počinje subota, mole: „Primi nas pod šator svojega mira” (navedeno prema: A.J. HESCHEL, Sabato, 38).

ge tako, da se slijedećega dana „vraća svom poslu bistrijega uma, živahnijega duha i obnovljene tjelesne snage”.²¹⁰

Subota je dan za čovjeka. Taj dan čovjek treba imati vremena da bude čovjek, da pribavi energije koje su mu potrebne da to može biti i da posvijesti svoje dostojanstvo. Subota je tu da otpočinem, da budemo radosni, da budemo slobodni. U ozračju toga tjednog blagdana oslobađamo se od radnih napestosti, od mnogih obaveza i zauzetosti. Taj obavezni dan počinka uvijek iznova nas upozorava da ni potrebni rad ne smije čovjeka zarobiti. U subotu trebamo biti slobodni od stiske rada i stjecanja. Taj dan su „vlasništvo i novac, jednako kao i briga i žalost — tabu”.²¹¹ Takvo blagdansko raspoloženje oslobađa nas „od neljudskog pritiska da se trajno moramo dokazivati pred sobom i pred drugima pomoću novog uspjeha”.²¹² Na taj način svetkovanje subote osposobljava nas da živimo život dostojan čovjeka, da budemo slobodni i sposobni za ljudski život.

Treća zapovijed nam uvijek iznova posvješćuje da mi nismo vrijedni tek time što stvaramo i proizvodimo, nego već prije toga i neovisno o tome. Tko nije sposoban blagdanovati, tko jedan blagdan ne može ljudski ispuniti, taj ne može ni vjerovati. U svakom slučaju ne može vjerovati u Boga koji čovjeku nije postavio kao cilj vječnu tlaku rada, nego radost vječnoga blagdana — svadbenu gozbu.²¹³ U subotu smo pozvani da postanemo dionici blagoslova koji nas osposobljavaju da budemo ono što jesmo, neovisno o našoj naobrazbi i o našem uspjehu u karijeri. To je dan neovisnosti od društvenih uvjeta. Ukratko, dan subotnji bi trebao biti „zatišje u svim individualnim i društvenim konfliktima, mir između čovjeka i čovjeka, između čovjeka i prirode, mir u nutrini čovjeka. . . U bučnom oceanu vremena i umora postoje otoci mirnoće gdje čovjek može naći zaklon i ponovno zadobiti vlastito dostojanstvo. Taj otok je sedmi dan, subota”.²¹⁴

Subota je uvijek imala izrazito svečano i radosno obilježje (usp. Hoš 2,13; Iz 58,13). Vjerni Židov je bio uvjeren da nam je ona dana zbog naše radosti, zbog naše miline (usp. Iz 58,13). Taj blagdan je u židovstvu uvijek bio slast za dušu i slast za tijelo. Blagostanje i užitak nerazdruživo su pratili svetkovanje subote. Židovi su vjerovali da su sedmog dana stvoreni: „smirenost, radost, mir i počinak”.²¹⁵ Tijekom čitave njihove povijesti, koja je bila teška i tegobna, subota je bila trajni i nepresušni izvor radosti. Ona ih je opčaravala svojom srećom, odgonila je od njih svaku žalost. Dosljedno tome, za Židova „biti žalostan u subotu, to je grijeh”.²¹⁶ Zbog svega toga subota je postala uzorak budućega svijeta,

210. V. KARLOVIĆ (ur.), Dobri pastir (1975), 82.

211. E. FROMM, Imati ili biti (Naprijed), Zagreb 1979, 95.

212. W. KASPER (navedeno prema: G. WEBER, Gebote, 44).

213. O.H. PESCH, Gebote, 63.

214. A.J. HESCHEL, Sabato, 46. Usp. E. FROMM, Imati, 95.

215. Gen. Rabba, 10,9.

216. A.J. HESCHEL, Sabato, 48. Usp. Jer. Berahot, 5b. U stvari, židovska predaja naziva subotu „zaručnicom, a njezino slavljenje ženidbom, . . . Kao što je čovjek veseo na dan svadbe, tako je veseo u dan subotnji” (A.J. HESCHEL, Nav. dj., 84).

slika vječnoga blagdana, tj. konačnoga spasenja.²¹⁷ Ona je „pjesma za buduće vrijeme, za dan koji će biti čitavi subota i mir u vječnom životu”.²¹⁸ Dakle, u blagdanskom ozračju sedmoga dana čovjek anticipira „ljudsku budućnost”.²¹⁹

5. Religiozna dimenzija

Osim humanitarnih razloga za subotnji počinak postoje i teološki. Naime, taj počinak je znak za Boga i njegovo djelovanje na čovjeku. Time što jedan dan u tjednu ostavljamo sve svoje poslove i brige, mi priznajemo i ispovijedamo da nam je Bog bliz, da je on na djelu u našoj ljudskoj povijesti kao i u cijelom svijetu. O njemu prvenstveno ovisi tok i ishod te povijesti. Dakle, naša budućnost je u Božjoj ruci. Stoga se ne smijemo tjeskobno brinuti za naše sutra. Osim toga, najbolje i najdragocjenije što imamo u svom životu nije ono što mi činimo, nego ono što nezasluženo primamo od Boga. Subota je dan kada se na poseban način trebamo otvoriti tom primanju i zahvaljivati na primljenom.

Iako je humanitarni i socijalni značaj subote (počinak od rada za sve) prevladavao, ipak se ne smije zapostavljati ni religiozna dimenzija sedmog dana. Da je ta dimenzija prisutna u svetkovanju subote, nedvojbeno potvrđuje i ističe sama formulacija naše zapovijedi. Tu se izričito navodi kao cilj slavljenja dana subotnjeg njegovo posvećivanje (Izl 20,8). U stvari, naglasak se nalazi upravo na izričaju „da ga posvetiš”. Sigurno je da se ta akcija posvećivanja ne iscrpljuje samo u poćinku, nego prije svega u pozitivnoj akciji posvećivanja. To pretpostavlja ostavljanje svakidašnjih poslova s ciljem da se subota odvoji za nešto drugo, tj. za bavljenje Bogom i samim sobom.²²⁰ Dakle, nije posrijedi isključivo fizički odmor, prazničenje; riječ je o izmjeni aktivnosti, o „poćinku posvećenom Jahvi” (Izl 20, 10). Odatle jasno proizlazi da je sedmi dan teološki usmjeren i određen: to je dan „posvećen Jahvi”.

Ako šest drugih dana treba karakterizirati radno ozračje, subota treba biti ispunjena prvenstveno religioznim sadržajem, zadovoljavanjem dubokih religioznih potreba ljudskog bića. Da bi ona to mogla biti, potrebno je za izvjesno vrijeme ostaviti uobičajene svakidašnje poslove. Taj poćinak od svakidašnjih poslova osposobljava nas i oslobađa za „službu” koja nam omogućuje prodor u božanski svijet. Ta dva elementa, tj. poćinak od rada i bavljenje Bogom, ne mogu se razdvajati. Tako subota postaje ne samo dan poćinka, koji je i sam sakralno tumačen (Izl 20,8), nego i blagdansko-kulturni dan na isti način kao i drugi veliki religiozni blagdani Izraela (Izl 12,11.14.27; Lev 23,3; Br 28,9-10; Pnz 16,2.8.10). Dakle, i humanitarno-rekreativni i religiozni element bitni su za opsluživanje treće za-

217. Usp. E. FROMM, *Imati*, s. 95; O.H. PESCH, *Gebote*, 59; A. REBIĆ, *Dan Gospodnji u Novom zavjetu i u novozavjetno vrijeme*, u: BS 1(1970)7.

218. Mišna, *Tamid*, kraj. Usp. Roš hašana, 31a.

219. E. FROMM, *Imati*, 95.

220. Usp. B.S. CHILDS, *Exodus*, 415 sl.; A. PENNA, *Deuteronomio*, 104.

povijedi.²²¹ Čovjek treba biti sposoban da za izvjesno vrijeme odloži svoje radne obveze i da se posveti jednoj drugoj aktivnosti – religioznoj.

Subota je dan svetog počinaka. Čovjeku nije potrebna samo fizička rekreacija nego i duhovna. Potreban nam je jedan dan kad ćemo više razmišljati o Bogu, kad ćemo se tješnje povezati s njim. Taj dan pozornije i svjesnije postavljamo sebi pitanja da li ćemo postići ono što je Bog naumio s nama, ili ćemo taj plan promašiti. Da se ne bismo posve raščovječili, da, prijanjajući uz ono što je vremenito, ne zaboravimo ono što je vječno, Bog je odredio jedan dan u sedmici kada trebaju prestati oni redoviti poslovi, a sva pažnja bit će posvećena Bogu i vječnim vrednotama.²²² Taj dan trebamo otpočiniti i osvježiti duh i tijelo. Kroz radni tjedan ne troše se samo naše fizičke snage nego se prazne i naši duhovni akumulatori, pa ih treba ponovno puniti.²²³ A ako i blagdanom radimo svoje redovite poslove, onda će nam se akumulatori naše duše potpuno isprazniti.²²⁴ Čovjek zaokupljen poslovima i brigama nema vremena, a izmučen svakidašnjim radnim obvezama nema ni snage da se sav smireno i odano preda Bogu, kako je poželjno i potrebno. Odmor nam je stoga nužno potreban za blagdansko ozračje. On nam omogućuje da se povučemo u zatišje,²²⁵ da možemo trenutačnim zaboravom svih briga pojačati kontakt s Bogom, s njim se tješnje sjediniti, da bismo se tako lakše mogli otvoriti sebi i drugima. Sve nam to jasno pokazuje da dan subotnji treba biti istodobno „dan počinaka i svetosti”; to je „počinak u ljubavi i velikodušnosti, pravi i autentični počinak, počinak koji udjeljuje mir i veselost, smirenost i sigurnost”.²²⁶ Duhovna snaga koju taj dan primamo treba prožimati sve druge dane tjedna. S pravom se stoga može reći da je „subota nadahnitelj, drugi dani su od nje nadahnuti”.²²⁷

Sedmi dan je povlaštenu dan razgovora s Bogom, drugovanja s njegovom riječju. Svima nam je jasno da počinak lišen duha može postati, i to vrlo često postaje, izvor iskvarjenja i izopačenja. Znamo da je rimski narod žarko žudio dvije stvari: kruh i cirkuske igre.²²⁸ Ali iskustvo nam pokazuje da čovjek ne živi samo

221. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 237; A. FANULI, L' alleanza, 517.

222. To ne znači da je subota dan preziranja ovozemaljskih vrednota i dobara. Omalovažavati i prezirati blagoslov stvari značilo bi ocrnjivati djela stvaranja, djela koja je sam Bog izrijeком proglasio „dobrima”. Dakle, to bi bilo protubiblijski. U biblijskom shvaćanju stvarno i duhovno tvore jedno kao što su jedno tijelo i duša u živu čovjeku.

223. Usp. W. BARCLAY, Law, 22.

224. Naša narodna mudrost veli: „Blagdanom stečeno – nije blagoslovljeno!” Tim se želi kazati da se blagdanskim radom razara sve ono što smo kroz tjedan s mukom gradili i postigli.

225. O blagodatima zatišja i povlačenja u osamu govori i nadgrobni natpis SIMILISA, službenika na dvoru rimskih careva. Kad je ušao u mirovinu, taj čovjek se povukao na svoje imanje i tu je živio u zatišju i osami. Tako je proveo svojih sedam posljednjih godina života. U svoj nadgrobni spomenik dao je urezati ove riječi: „Ovdje počiva SIMILIS. Ostario je, ali je živio samo sedam godina!” Time je želio kazati da je tek u toj samoći i povučenosti živio intenzivnim ljudskim životom.

226. Iz popodnevene židovske molitve za subotu.

227. A. J. HESCHEL, Sabato, 36.

228. „Duas tantum res anxius optat, panem et circenses” (Inuvenalis, Satirae, X, 80).

od kruha i zabave, nego da mu je za puninski život nužno potrebna i „svaka riječ koja izlazi iz usta Božjih” (Mt 4,4; usp. Pnz 8,3; Mudr 16,26). O toj riječi Izaija veli: „Svako je tijelo kao trava, kao cvijet poljski sva mu dražest. . . Sahne trava, vene cvijet, ali riječ Boga našega ostaje dovijeka” (Iz 40,6-8). Dosljedno tome, drugovanje s tom vječnom Božjom riječju omogućuje čovjeku prodor u vječnost i vječno. U stvari, mi smo pozvani da snagom te Božje riječi pretvorimo vrijeme u vječnost. Upravo jer je židovski narod baštinió riječ Božju, za nj se s pravom moglo kazati da „je zaručen s vječnošću”.²²⁹ Pojačani kontakt s Bogom preko njegove riječi omogućavao je i omogućuje biblijskim vjernicima da već ovdje i sada u prolaznosti vremena imaju „predokus vječnosti”.²³⁰ Gdje nema te transcendentalne protege, tu ne može biti ni pravih blagdana ni svetkovina! Istina, i otpočiniti, i lijepo se odjenuti, i gozbovati, i razonoditi se, sve to ulazi u sadržaj blagdanovanja, ali ne tvori njegovu bit. Naime, gdje se ne umije „razgovarati s Velikim Duhom”,²³¹ tu nema istinskog svetkovanja i blagdanovanja!

Duhovni život počinje slabiti i kržljati kad nismo kadri više raspoznavati i osjećati veličinu onoga što je vječno u vremenu. Kroz šest dana u sedmici duh je sam, zapušten, ostavljen, zaboravljen. Opsjednut preokupacijama radnih obaveza, pritisnut tjeskobnim brigama, čovjek ne svraća pozornost na vječne vrednote. Ali naš duh čezne i cvili za njima. Sedmi dan smo stoga pozvani da se posebnom brigom brinemo za sjeme vječnosti posijano u našoj duši. Na taj način subota postaje trenutak uskrsnuća za duh koji spava u našim dušama. U blagdanskim ozračju lelujasti i smjerni titraji zapaljenih voštanica i uljanica otvaraju naše duhovne obzore, bude u nama neizrecive nade, raspretavaju uviđaje vječnosti. Preko liturgijskih tekstova toga dana i do nas dopiru riječi: „Ustani iz svojih ruševina. /Previše si dugo ostala u dolini suza. . ./ Stresi sa sebe prah, ustani!”²³² Zbog svega toga subota se uvijek smatrala važnom postajom u težnji naroda Božjega prema njegovoj punini.

Kad su Židovi tijekom povijesti bili lišeni blagodati obećane zemlje, subota je za njih postala obećana zemlja. Iako su prestali biti narod sa svojom vlastitom državom, snagom subote postali su „zajednica bez granica, zajednica koja može posvuda opstojati”.²³³ Svjestan te snage, koju je židovski narod crpao

229. A.J. HESCHEL, Sabato, 73.

230. ISTI, Nav. dj., 111.

231. To je vrlo lijepo istaknuto u basni jednog afričkoga crnačkog plemena (usp. za sve: V. KARLOVIĆ, Dobri pastir –1975–, 64). – Ako načelo grčkog filozofa EPIKTETA: „Ne misli samo na to da zadovoljiš potrebe želuca! Radije se brini kako ćeš zadovoljiti potrebe duše” treba prožimati sve dane našega života, ono nam posebno treba biti prezentno na blagdanske dane. Na žalost, u današnjem potrošačkom mentalitetu postoji velika opasnost da i našim svetkovinama i blagdanima zavlada, kako napisao Igor Mandić za blagdan Nove godine, „filozofija prasetine” (navedeno prema: I. CEROVAC, Zabavni život u gradu i posvećivanje nedjelje, u: BS 1-1970-46).

232. A.J. HESCHEL, Sabato, 103.

233. G. AUZOU, Dalla servitù, 239.

u slavljenju subote i koja mu je omogućila da nadživi sve povijesne peripetije s kojima se suočavao, HESCHEL s pravom kliče: „Subote su naše velike katedrale; to je naša svetinja nad svetinjama; to svetište nisu uspjeli zapaliti ni Rimljani ni Nijemci!”.²³⁴

Subota je oduvijek u židovstvu bila sinonim za *Šekina*, za Božju nazočnost u izabranom narodu i u svijetu općenito.²³⁵ Taj dan sa svojom liturgijom omogućuje čovjeku predokus raja već ovdje i sada na zemlji. To je razlog zašto Židovi sedmi dan nisu trebali kupiti *manu* na polju (Izl 16,25-26). Odustnost mane u subotu „znak je da je subota već u sebi samoj izravno zajedništvo s Bogom”.²³⁶ Istina, vjernik u subotnjem blagdanskome ozračju nije još u raju, ali je raj u njemu. Na toj pozadini lako nam je shvatiti zašto je slavljenje subote imalo odsudnu važnost za Židove „u mračnoj pustinji izgnanstva, dijaspore i potpuno sekulariziranog svijeta”.²³⁷

U subotu čovjek više ne gospodari stvarima, nego otkriva njihov smisao i hvali Stvoritelja. Ispunjen blagdanskome svjetlošću, čovjek je sposoban da vidi sve stvari u novom svjetlu. U tom ozračju čovjek uči pravu mudrost. Svojom toplinom i svjetlom subota razgona tmine našega duha; odgona od nas strah, zacjeljuje i liječi naše rane, briše žalosne uspomene. Ta tko bi se mogao osjećati ugroženim dok promatra svjetlila vječnosti! Vjerni Židov je osjećao da se u bogatim sadržajima subote na poseban način ostvaruje ono o čemu pjeva psalmist: „Jahve je pastir moj: / ni u čem ja ne oskudijevam; / na poljanam zelenim / on mi daje odmora. / Na vrutke me tihane vodi i krijepi dušu moju” (Ps 23,1-3).

Svetkovanjem subote čovjek teži da ostvari sličnost s božanskim. U stvari, jedino u duhovnoj i društvenoj plodnosti sedmoga dana čovjek može postati savršena „slika i sličnost” s Bogom. Dan subotnji je slavljenje saveza s Bogom, tj. dan zajedništva u radosti i u pripadnosti Bogu. Kada se to zajedništvo ostvari u punini, imat ćemo eshatološku subotu, vječni blagdan savršenog zajedništva s Bogom.²³⁸ Stoga, „ljubiti subotu znači ljubiti ono što imamo zajedničko s Bogom. . . Svijet bez subote bio bi svijet koji je upoznao samo sebe samoga, . . . svijet bez prozora koji se iz vječnosti otvara na vrijeme”.²³⁹

Subotnje blagdanske ozračje podaruje čovjeku svjetlo koje odsijeva iz njegove nutrine i zrači s njegova lica.²⁴⁰ Židovi su bili uvjereni da na vigiliju subote Bog daje čovjeku *nešama jetera*. To bi bio dodatni ili dopunski duh, koji se obično prevodi 'dopunska duša'.²⁴¹ Tim izričajem želi se izraziti povećana duhov-

234. A.J. HESCHEL, Sabato, 15.

235. Usp. Zohar, III, 257a.

236. G. RAVASI, Esodo, 100.

237. ISTI, Ondje.

238. ISTI, Nav. dj., 103.

239. A.J. HESCHEL, Sabato, 28.

240. Usp. Gen. Raba, 11,2.

241. A.J. HESCHEL, Sabato, 127-128; F. BROWN, Hebrew and English Lexicon, 451-452 i 675; K. FEYERABEND, Langenscheidt's 139 i 225.

nost, vedrina i radost koje se stječu slavljenjem subote. Zbog svega toga Židovi su oduvijek smatrali subotu „česmom života”.²⁴² Sa svojim bogatim sadržajima nedmi dan je bio za vjerne Židove kontrapunkt njihova življenja, trajna melodija kroz sve uzburkanosti, nesigurnosti i mijene kroz koje su prolazili. S pravom je, stoga, HESCHEL u ime svih svojih sunarodnjaka mogao napisati: „Ono što smo mi ovisi o onome što je subota za nas”.²⁴³

6. Subota i nedjelja

Krist i apostoli nastavili su opsluživati subotu. Međutim, poslije Kristova uskrsnuća kršćani su istodobno počeli slaviti i „dan iza subote”, „prvi dan u tjednu”. Ne znamo točno kad se prešlo od subote na nedjelju, ali znamo da je otprilike 20 godina iza Kristove smrti i uskrsnuća „prvi dan u tjednu” bio općenito poznat kao dan Gospodnji, dan posvećen Kristu i njegovu uskrsnuću, dan kada vjernici slavljenjem euharistije *ponazočuju* i *uprisutnjuju* uskrslog Krista u svojoj sredini (usp. Dj 20,7-11).²⁴⁴ Za židokršćane subota je i dalje ostala dan počinka, ali su svoju službu Božju imali u nedjelju, izjutra ili navečer, jer su tog dana radili. Kršćani iz poganskog svijeta nisu držali dan počinka u subotu, nego u dane počinka koji su bili uobičajeni u njihovoj poganskoj sredini. Međutim, i oni su službu Božju obavljali u nedjelju. Tek je car Konstantin u četvrtom stoljeću (321. godine) uzdigao kršćanstvo na razinu državne religije i odredio nedjelju kao dan počinka za sve svoje podanike.²⁴⁵ Tako se dan počinka i služba Božja nađoše u jednom danu. Od tog vremena nedjelja je za kršćane potpuno zamijenila židovsku subotu. Dosljedno tome, kršćani su počeli dovoditi treću zapovijed Božju u vezu sa slavljenjem kršćanske nedjelje.

Glavni razlog da su kršćani umjesto subote počeli slaviti kao dan Gospodnji „prvi dan u tjednu”, bilo je Kristovo uskrsnuće. Svi evanđelisti ističu da se baš toga dana zbilo taj presudni događaj (Mt 28,1; Mk 16,2; Lk 24,1; Iv 20,1.19). Osim toga, te je godine i blagdan 'Pedesetnica' pao u nedjelju pa se dakle i silazak Duha Svetoga na apostole odigrao toga dana.²⁴⁶ Tako su kršćani „prvi dan u tjednu” slavili istodobno spomendan Kristova uskrsnuća (Dj 1,22 i 4,33) i silazak Duha Svetoga na apostole.²⁴⁷

242. E. FROMM, *Imati*, 95.

243. A.J. HESCHEL, *Sabato*, 131.

244. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 238; W. BARCLAY, *Law*, 19 sl.; A. REBIĆ, *Dan Gospodnji*, 9.

245. G. WEBER, *Gebote*, 40.

246. A. REBIĆ, *Dan Gospodnji*, 9.

247. Usp. J. GAILLARD, *Dimanche*, u: *Dictionnaire de Spiritualité*, sv. 3, Paris 1957, stup. 948-982; Y.B. TRMEL, *Du Sabbat au jour du Seigneur*, u: *Lumière et vie* 58(1962), 45-47. Nabrajajući te i druge događaje povijesti spasenja, koji su se zbili u prvi dan tjedna, sv. LEON zaključuje: „Sve što je Bog najveće i najljepše stvorio, dovršio je sve u dostojanstvu tog dana” (LEON VELIKI, *Epist*, 9,1, u: PL 54,625).

Okupljena oko uskrslog Krista, kršćanska zajednica toga dana slavi svoju vazmenu pobjedu koju joj je Krist stekao svojom smrću i uskrsnućem. Vezana tako uz osobu Krista i uz očitovanje njegova gospodstva, nedjelja je bila nova ustanova u odnosu na subotu. Međutim, za prve kršćane uskrsli Krist je bio prava Pasha, novi i konačni 'prijelaz', 'izlazak'; on je otajstvo kojega je židovska Pasha bila nagovještaj i početak. U tom smislu nedjelja ostaje na istoj liniji sa subotom: savršeno je nadomješta i upotpunjuje. Na taj način zapovijed Dekaloga je očuvala svoju vrijednost i u novoj ekonomiji spasenja, samo što je obogaćena Kristovom puninom i novinom. Tako se teologija subote nastavlja i produbljuje u teologiji nedjelje.²⁴⁸ Dakle, premještajući tjedni blagdan sa subote na nedjelju, kršćani su povrijedili slovo zakona, ali ne i njegov duh!

Iz onoga što na temelju usmene i pismene predaje znamo, nedjelja je za prve kršćane bila: spomen-dan Kristova uskrsnuća (odatle 'dan Gospodnji' i dan uskrsne radosti), dan slavljenja euharistije, dan zajedništva (zajedništva s Bogom i braćom), dan svjetlosti (tj. dan drugovanja s riječju Božjom i osmišljavanja života u njezinu svjetlu), 'prvi' i 'osmi dan' (početak novog stvaranja; dan koji označuje početak drugoga, novoga svijeta); dan počinka i opuštenosti. U onome što slijedi nastojat ćemo malko opširnije razviti te različite vidove svetkovanja kršćanske nedjelje.

a. Spomen-dan Kristova uskrsnuća

Kristovo uskrsnuće je središnji i najvažniji događaj povijesti spasenja. A taj se događaj, kako smo gore vidjeli, zbio 'prvi dan u tjednu', tj. dan nakon subote. S tog razloga su kršćani svoj tjedni blagdan prenijeli od subote na nedjelju.²⁴⁹ Tako je nedjelja postala dan Gospodina Isusa, „dan Gospodnji”.²⁵⁰ Još točnije, postala je spomen-dan Kristova uskrsnuća i, dosljedno tomu, dan kršćanske uskrsne radosti.

Nepobitna je činjenica da je Crkva oduvijek doživljavala nedjelju kao izražaj blagdana Vazma. Dosljedno tomu, kao što je Vazam godišnji spomen-dan Kristova uskrsnuća, tako je nedjelja tjedni spomen-dan toga istog otajstva. S pravom se, stoga, od davnine nedjelju smatralo 'malim uskrsom'. Znakovito je u tom

248. G. AUZOU, Dalla servitù, 238 sl.; G. WEBER, Gebote, 40.

249. U tome se cjelokupna otačka literatura slaže. Primjera radi, navodimo samo tri svjedočanstva: „Mi zato i slavimo osmi dan u radosti jer je to dan kad je Isus ustao od mrtvih” (PS-BARNABA, 19,9), „U sunčev dan (tj. u nedjelju) dolazimo na sastanak jer je . . . Isus Krist, naš Spasitelj, istoga dana uskrsnuo od mrtvih” (SV. JUSTIN, 1 Apol 67,9), „Nedjelja nam je stoga časna i svečana, jer je taj dan Spasitelj kao izlazeće sunce – raspršivši tmine podzemlja – zasjao svjetlom uskrsnuća” (MAKSIM TURINŠKI, Sermo 44).

250. Stoga tom danu vrlo dobro stoji starokršćanski naziv „he hemera kiriake” ili „dies Dominica”.

pogledu da su grčki oci Uskrs i nedjelju nazivali istim imenom.²⁵¹ Otuda se o nedjelji moglo govoriti kao o „vazmenom otajstvu”.²⁵² U stvari, nedjeljno bogoslužje ima svoj temelj u Kristovu uskrsnuću. Ono je proslava Kristove pobjede nad grijehom i smrću. Kršćani se u nedjelju spominju novog poretka spasenja koji je Krist uspostavio svojom otkupiteljskom smrću i uskrsnućem. Slavljenjem svetih otajstava oni uprisutnjuju uskrslog Krista u svojoj sredini i tako postaju dio njeni novoga uskrsnog života.²⁵³ Kazano drugim riječima, nedjelja je za kršćane „ono što je bila uskrsna nedjelja za Isusa Krista: PASCHA, tj. prijelaz iz smrti u život”.²⁵⁴ Još konkretnije, nedjelja je za nas prijelaz iz grijeha, koji je duhovna smrt, u život milosti i prijateljstva s Bogom. U nedjeljnom uskrsnom ozračju osnažuju se tri osnovne sastavnice kršćanskog života: vjera, ufanje i ljubav. Tako nedjelja daje pashalni odsjev cijeloj kršćanskoj duhovnosti.

Kao spomen-dan Kristova uskrsnuća, nedjelja je oduvijek bila prožeta uskrsnom radošću: radošću da među nas dolazi uskrsli Gospodin, radošću da smo ponovno potali djeca Božja. To je dan proživljavanja spokojstva u Kristu uskrsnulom, dan radosti novoga života, dan istinskoga oslobođenja. Uza sve to, nerijetko se znalo događati da je nedjelja, po uzoru na židovsku subotu, postajala dan naloga i zabrana, umjesto da bude dan uskrsne radosti. U legalističkom duhu naglašavala se obveza počinka i prisustvovanja misi, a nije se govorilo o dobrima koja proistječu iz slavljenja nedjelje: o ljepoti susreta s Kristom i s braćom, o radosti zajedničkog ispovijedanja vjere, o duhovnoj okrepi koja nam je neophodno potrebna za sretan i plodonosan život. Na sreću, II. vatikanski sabor je ponovno „otkrio staro bogatstvo dana Gospodnjega, zatrpamo i zasjenjeno shemama, pravničkim mentalitetom, duhom ledene obaveze, bez radosti i ljubavi”.²⁵⁵ U tom novom izdanju nedjelja ponovno postaje prava 'svetkovina' (SC, 102 i 106), 'dan radosti' i opuštenosti (SC, 106), dan 'nade' u naše buduće uskrsnuće (SC, 106). Toga dana se kršćani sastaju, susreću, slave sveta otajstva, napunjavu snagom vjere, nade i ljubavi, da bi tako s uskrsnim Kristom radosno i osnaženo putovali stazom života. Na taj način nedjelje postaju naše duhovne crpke na kojima se napajamo i punimo svoje duhovne akumulatore. U tom smislu možemo kazati da su „dani tjedna kao željeznička kompozicija a nedjelja kao lokomotiva. Ona je dan koji bi trebao biti pogonska snaga cijeloga tjedna”.²⁵⁶

251. U upotrebi ruske Crkve taj je naziv ostao sve do danas. Naime, Rusi nedjelju nazivaju „vaskresenije”. Usp. J.H. DALMAIS, *Le dimanche dans la liturgie bizantine*, u: *La Maison-Dieu* 46 (1956), 60-66; E. THEODOROU, *L'Esprit du dimanche dans toute la célébration du culte orthodoxe*, u: *Le Dimanche (Lex Orandi 39)*, Paris 1965, 125-138.

252. Sv. Augustin u svom tumačenju Ivanova evanđelja naziva nedjelju „sacramentum sabbati” i „sacramentum Paschae” (In Joannem XX, 2, u: PL 35, 1556; Epist 55, u: PL 33, 204).

253. Usp. CONF. EPISC. DE BELGIQUE, *Livre*, 179.

254. A. REBIĆ, *Dan Gospodnji*, 12.

255. S. WEISSGERBER, *Odgoj djece i mladeži za svetkovanje dana Gospodnjega*, u: BS 1 (1970) 81.

256. W. BARCLAY, *Law*, 23.

b. Dan slavljenja euharistije

Nedjelja je za kršćane od početka bila bitno dan bogoslužja, dan slavljenja euharistije. Taj su se dan obavezno sastajali²⁵⁷ 'da lome kruh' (Dj 20,7), tj. da slave euharistiju.²⁵⁸ Unatoč svim pomacima težišta u shvaćanju dana Gospodnjega, „sprega *nedjelja-euharistija* nije u kršćanstvu nikada prestala, nikad se nije do kraja razvrgla”.²⁵⁹ U tom pogledu postoji savršeni kontinuitet kroz dvadeset stoljeća kršćanske povijesti. Nedjelja je uvijek bila i ostala povlašten dan euharistijskog slavlja.²⁶⁰

Kao dan euharistijskog slavlja nedjelja je u prvokršćanskoj zajednici imala posebno značenje: bila je dan kulturnog obnavljanja Kristove otkupiteljske smrti i uskrsnuća, i iščekivanje njegova dolaska u slavi (1 Kor 16,22). Takvo shvaćanje euharistije naglašeno je i u obnovljenom Redu mise. Naime, iza podizanja tijela i krvi Kristove, na svećenikov uzvik: „Tajna vjere!”, svi sudionici euharistijskog slavlja odgovaraju: „Tvoju smrt, Gospodine, naviještamo, tvoje uskrsnuće slavimo, tvoj slavni dolazak iščekujemo”. Na taj način svi zajedno ispovijedamo da se slavljenjem svetih otajstava spasiteljsko i posvetiteljsko djelo Božje posadašnjuje, uprisutnjuje. Preko tih obreda uskrsli Krist Gospodin postaje stvarno nazočan među nama, iako na sakramentalan način. Stoga svećenik, u okviru slavljenja euharistije, s posebnim pravom može pozdraviti okupljene vjernike s riječima: „Gospodin s vama!”.²⁶¹ Tim sakramentalnim susretom s uskrslim Kristom i, u Kristu, s braćom, mi postajemo dionici novoga života koji je Krist započeo svojim uskrsnućem. Tako već ovdje i sada „na zemlji posjedujemo u početnom stadiju *vječni život, sinovstvo Božje i blaženstvo*”.²⁶² Dakle, slavljenjem euharistije mi anticipiramo buduću stvarnost. Na taj se način naša eshatološka nada osvježuje i osnažuje.²⁶³ U stvari, euharistijsko slavlje je istodobno i radosna gozba na kojoj se blaguje Jaganjac i daje nam se zalog i predokus vječne radosne gozbe u kraljevstvu Božjem.

Iz svega što smo gore iznijeli jasno proizlazi da slavljenje euharistije u nedjelju mora postati za vjernike glavni sadržaj toga dana i glavni sadržaj života. Prema tom žarištu trebaju biti usmjerene sve naše težnje i aktivnosti. I nedjeljni počinak

257. Usp. SV. JUSTIN, 1 Apol 67,3: „U sunčev dan imamo sastanak svi, bilo da boravimo u gradu ili na selu”.

258. Obično su to činili navečer kasno ili izjutra rano (usp. Dj 20,7-11; PLINIJE MLADI, Epist. 10,96,7), jer su preko dana bili zauzeti; naime, i za njih je taj dan bio radni dan.

259. A. BENVIN, Nedjelja kao dan euharistije kroz povijest do danas, u: BS 1 (1970) 26.

260. Doista je „zapanjujuća činjenica da postoji ustanova snagom koje se već dvije tisuće godina tjedan za tjednom određenog dana skupljaju u određenim mjestima – i to bez prisile, bez gospodarske koristi, vođeni tek jednom duhovnom idejom. To je naša nedjelja” (A. JUNGSMANN, Svetkovanje nedjelje u ranom kršćanstvu i srednjem vijeku, u: Svetski –KS– 12-1968-46).

261. Usp. B. BOTTE, Dominus vobiscum, u: Bible et vie chrétienne 62 (1965) 33-38.

262. A. REBIĆ, Dan Gospodnji, 13.

263. Usp. M. MAGRASSI, Maranatha. Il clima escatologico della celebrazione primitiva, u: Rivista Biblica 53 (1966) 374-393.

ima u prvom redu za cilj da nam omogući da se nesmetano posvetimo službi Božjoj. Doista, bez bavljenja Bogom „naš počinak bi ostao prazan”.²⁶⁴ To je razlog zašto za veliku većinu današnjih ljudi nedjelje, vikendi i drugi praznički dani ostaju „dani praznika, dani često uistinu prazni, bez stvarnoga duhovnog sadržaja”.²⁶⁵ Lišena duhovnog sadržaja, nedjelja se često pretvara, jednako kao i drugi blagdani, u dan prežderavanja i pijančevanja; postaje „dar: čaše propasti, a ne dan čaše spasenja”.²⁶⁶

Tisućljetno kršćansko iskustvo pokazuje da nema pravoga kršćanskog života bez liturgije. Ona je izvoriste istinskoga kršćanskog duha. Naša duhovnost u mnogome će ovisiti o našem stavu prema nedjeljnom euharistijskom slavlju. U stvari, Crkva se stvara i izgrađuje kroz nedjeljnu liturgiju (LG, 26). U zapletenosti svakidašnjeg života čovjek lako izgubi kontakt s Bogom; ne osjeća više da je Bog s njim, da je on stvarnost koja nosi i drži njegov život. U nedjeljnom bogoslužju čovjek nanovo razotkriva i posvješćuje tu stvarnost. Vjera tako postaje žarča, jača i sigurnija. Osim toga, aktivno sudjelovanje na nedjeljnom euharistijskom slavlju hrani ljubav, pojačava zajedništvo, unapređuje međuljudske odnose, osposobljava za evanđeosko služenje; ono je nova duhovna infuzija, osvježavanje našega duhovnog života. U tom liturgijskom slavlju se na poseban način ostvaruje Isusova ponuda: „Dožite svi vi koji ste umorni i ptereceni, ja ću vas okrijepiti!” (Mt 11, 28). On nam se dariva pod prilikama kruha i vina, „da našim umornim, izmučenim, iznerviranim, iscrpljenim i osušenim dušama bude okrepa i snaga u idućem tjednu”.²⁶⁷ Osnaženi tom Kristovom snagom, bit ćemo kadri da svoj život pretvorimo u molitvu, u boguugodni kult, a naše domove u hramove. Na taj način naš život će postati život pun dostojanstva i slobode.²⁶⁸ To je blagoslov nedjelje!

Prvi kršćani su bili duboko uvjereni da bez mise vjera zamire a zajednica osiromašuje.²⁶⁹ Svoju svjedočansku snagu oni su crpli upravo u nedjeljnom slavljenju euharistije. Stoga, dokle god misa s periferije ponovno ne uđe u srce Crkve, neće biti pravih i zrelih kršćana u svijetu. Svjesna svega toga, Crkva je uvijek nagalala da njezini pripadnici posvete nedjelju kao 'dan Gospodnji'. Ivan XXIII. nazvao je tu zapovijed 'sveti zakon'.²⁷⁰ Ona je tu radi nas i radi našega dobra.

264. RABANUS MAURUS, Hom. 41, u: PL 110, 76-77. Stoga je nemoguće programirati nedjeljno ponašanje „vjerniku kojem liturgija i Biblija nisu postale bitni sadržaj života” (I. CEROVAC, Zabavni život, 49).

265. A. TAMARUT, Dan Gospodnji i počinak, 36.

266. F. MIOČIĆ, Nedjelja – Dan Gospodnji kao nešto kršćanski religiozno (?) u našem današnjem selu, u: BS 1 (1970) 55.

267. V. KARLOVIĆ (ur.), Dobri pastir (1975), 114.

268. Usp. B. HÄRING, Testimonianza cristiana in un mondo nuovo, Rim 1967, 356.

269. To osvjedočenje dolazi do izražaja na poseban način u njihovim odgovorima koje su davali na sudovima kada su bili pozivani na odgovornost zbog nedjeljnih sastanaka. Tako, kada je državna policija u sjevernoafričkom gradu ABITINI pozvala na odgovornost grupu kršćana koji su uhićeni na uobičajenom nedjeljnom sastanku, njihov odgovor je bio slijedeći: „Sine dominico non possumus!” („Bez nedjeljnog sastanka, odnosno bez euharistije mi ne možemo”. U stvari, 'Dominicum' je vrlo bremenit izraz koji istodobno označuje i nedjeljni sastanak i samu euharistiju). Usp. za sve: A. BENVIN, Nedjelja, 19.

270. Mater et Magistra, br. 249-254.

Svima nam je jasno da Bog ne treba našega bogoslužja za sebe; on ne treba nas; ali mi trebamo njega. U službi Božjoj mi ne služimo Boga, nego Bog „služi” nas; on nam pomaže da uvijek bolje shvaćamo tko smo mi pred njim i čemu se imamo nadati. Zbog svega toga sudjelovanje na nedjeljnim misama obvezuje; ono je kršćanska dužnost, životna nužda.²⁷¹ S toga istog razloga nedjeljno bogoslužje trebalo bi biti za nas „radost pred Bogom” (usp. Pnz 11,12.18).²⁷²

c. Dan zajedništva

Čovjek je bitno društveno biće: određen je za subesjedništvo s Bogom i s bližnjim. Bez toga dvostrukog odnosa čovjek se ne može ostvariti u punini (GS 12).²⁷³ Na toj pozadini biva jasno da je susret vrlo važan fenomen u ljudskom životu. Bez njega bismo ostali defektna bića. Za vjernika je najodlučniji onaj susret što ga doživljava s Bogom. Čovjek vjernik osjeća potrebu za tim susretom: „... lice tvoje tražim, Gospodine” (Ps 27,8). Osim svoje okomite protege, u nedjelju bi se taj susret morao pojačati i proširiti i na vodoravnoj razini — u susretu s braćom ljudima. On se ostvaruje u posve konkretnim susretima, ponajprije s članovima svoje vlastite obitelji, potom s članovima kršćanske zajednice u zajedničkom nedjeljnom euharistijskom slavlju, a onda i sa svim drugim ljudima koji imaju drukčiji svjetonazor. Dosljedno tome, u nedjelju bismo trebali biti sposobni biti zajedno, imati vremena za zajedničke razgovore. U tom smislu trebalo bi revalorizirati svako, a pogotovo nedjeljno zajedničko blagovanje, kao sliku i odraz ljudskog zajedništva. Tako bi nedjelja i u ovom našem rastrganom vremenu trebala biti dan obiteljskog zajedništva i zajedništva Božjega naroda. Jedino na taj način i u tom ozračju bratska ljubav se osnažuje i ražaruje.

Kršćanima je oduvijek bilo jasno da na nedjeljnim euharistijskim slavljinama ne proslavljaju samo svoje bogoljublje nego i bratoljublje. Ona su u stvari znamen bratskog zajedništva. Preko njih se na poseban način ističe zajedničarski vid kršćanskog življenja. Iskustvo nam pokazuje da nitko ne može nadugo živjeti kršćansku vjeru bez zajedništva s drugima. A to se zajedništvo najsnažnije pospješuje i izgrađuje upravo sudjelovanjem na zajedničkom nedjeljnom slavljenju euharistije.²⁷⁴ Zbog toga su pravi kršćani uvijek osjećali sunaravnu potrebu da se od nedjelje zajedno sastaju na slavljenje svetih otajstava. Bili su uvjereni da su ti sveti

271. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 50; G. WEBER, Gebote, 64.

272. II. vatikanski sabor nas potiče da upravo u tom duhu slavimo dan Gospodnji, tj. da razotkrivamo nutarnji smisao, ljepotu i korist nedjeljnih slavlja (SC, 102 i 106). — Imajući u vidu sve koristi koje čovjek dobiva iz sudjelovanja na slavljenju euharistije, Augustin je genijalno napisao: „Usudujem se reći da Bog nije mogao više dati, premda je svemoguć, da nije znao više dati, premda je premudar, da nije imao više dati, premda je neizmjerljivo bogat, kad nam je dao i ostavio sv. mislu!” (navedeno prema: V. KARLOVIĆ —ur.—, Dobri pastir —1975—, 154).

273. Opširnije o tome, vidi: M. VUGDELIJA, Odgoj za ljudsko dostojanstvo, 34-40.

274. Usp. A. BENVIN, Nedjelja, 19; G. WEBER, Gebote, 50 sl.

sastanci izvor ljudske i društvene obnove. Oni nas obvezuju da bratstvo, koje dolazi do izražaja na nedjeljnim euharistijskim slavljinama, nastavimo i intenzivnije živimo kroz cijeli tjedan, i to na svim razinama. Odatle jasno proizlazi da je slavljenje dana Gospodnjega istodobno i poziv da se mijenja društvo, društveni odnosi, društvene strukture, tj. da se prožmu novim duhom.²⁷⁵ U stvari, Krist nam se daje i razdaje u euharistiji, da bismo se i mi mogli davati jedni drugima. U drugovanju s njim nalazimo poticaj i snagu za djela kršćanske ljubavi. Iz nedjeljne gozbe ljubavi, dakle, ima nicati bratsko zajedništvo, toplina i društveni osjećaj. Odnegovani euharistijskom ljubavlju, prvi kršćani bili su sposobni za takav način života. To je bilo ono čemu su se pogani divili i što ih je osvajalo kod kršćana. Promatrajući ih gdje tako žive, uzvikivali su: „Gle, kako se ljube!” To svjedočanstvo života najviše je doprinijelo da se kršćanstvo brzo i nezaustavno proširilo diljem cijeloga Rimskog carstva. Nedjeljno euharistijsko slavlje treba i danas postati žarište kršćanskog života.

d. Dan svjetlosti

U grčko-rimskom svijetu bio je poznat tzv. planetarni tjedan u kojem su pojedini dani bili posvećeni određenim planetima. Odatle rimsko nazivlje za dane tjedna: dies Solis (dan sunca), dies Lunae (dan mjeseca) itd. Kršćani su rado prihvatili nazivati dan Gospodnji danom sunca.²⁷⁶ Taj stav sv. Jeronim ovako obrazlaže: „Ako pogani nazivaju taj dan danom sunca, mi rado prihvaćamo taj naziv, jer se toga dana diglo svjetlo, tog dana je zasjalo sunce pravde”.²⁷⁷ U tom pravcu se kreće i MAKSIM TURINŠKI kad piše da je toga dana „Spasitelj zasjao svjetlom uskrsnuća kao izlazeće sunce”.²⁷⁸ Osim toga, nedjelja je i prvi dan, dan kad je Bog preokrenuo tamu u svjetlo (Post 1,4).²⁷⁹

Nedjelja je oduvijek za kršćane bila povlaštenu dan drugovanja s riječju Božjom. Toga dana su se na euharistijskim sastancima neizostavno čitali apostolski spisi i proročke knjige. Iza toga bi predstojnik tumačio i aktualizirao poruku riječi Božje, i poticao prisutne da se na njoj nadahnjuju,²⁸⁰ da njezinim svjetlom osunčaju stazu svojega života. U toj riječi kršćani su uvijek nalazili pouzdane norme na kojima su mogli ovjeriti i preispitati svoje životno usmjerenje. Iz nje su crpili potrebnu snagu i svjetlost za novi radni tjedan. U svjetlu te riječi učili su

275. Usp. CONF. EPISC. DE BELGIQUE, Livre, 180.

276. Usp. SV. JUSTIN, 1 Apol 67,3. Taj naziv za nedjelju ostao je u engleskom i njemačkom do danas: Sunday, Sonntag.

277. Navedeno prema: J. DANIELOU, Bible et liturgie, Paris 1951, 350.

278. Sermo 44.

279. Usp. SV. JUSTIN, 1 Apol 67,8-9. Taj vid dolazi do izražaja i u himnima od prve i druge Večernje za nedjelju. Tu pjevamo: „Već žarko sunce zalazi / O svjetlosti neprolazna, / Jedinstvo, Trojstvo blaženo, / U srca naša svjetlost lij!” (I. Večernja) i „O dobri Stvorče svjetlosti, / Što daješ svjetlo svagdanje, / Što stvarat svijet započinješ / Stvorenjem svjetla prvoga” (II. Večernja).

280. Usp. Dj. 20,7-11; SV. JUSIN, 1 Apol 63,4-7.

prikazivati Bogu svoj život, svoja djela, svoje uspjehe i neuspjehe, svoje brige i radosti. Oslobođeni svih opterećenja i problema radnog tjedna u blagdanskome ozračju nedjelje, i mi smo u ovo naše vrijeme pozvani da se taj dan zdušnije posvetimo razmišljanju riječi Božje. Nedjelja i za nas danas treba postati „dan koji baca sjaj na sve dane tjedna, koji posvećuje sve radne dane”,²⁸¹ dan koji daje smisao našem životu.

Današnji je čovjek u opasnosti da postane nervozan i površan. Preko sredstava javnog priopćavanja (radija, televizije, tiska) dolazimo svakog dana u doticaj s bezbrojnim novostima i uvijek novim senzacijama. Punimo se svim mogućim podacima, a da nemamo kad sve to probaviti i vrednovati, tj. asimilirati ono što je dobro i korisno a odbaciti sve ono što je štetno. Tako se osjećamo poput napunjene želuca s neprobavljenom hranom. To onda dovodi do raznih duhovnih čireva, do neuroza. Osim toga, taj užurbani tempo života čini nas istodobno i površnima. Nismo više kadri razlikovati bitno od nebitnoga, vrijedno od nevrijednoga, istinito od lažnoga. Nedjeljni blagdanski smiraj i razmišljanje riječi Božje ponovno nam vraća neophodno potrebnu mudrost razlučivanja. Iz svega toga jasno proizlazi da u svetkovanju dana Gospodnjega leže rješenja mnogih zala našega vremena.

e. 'Prvi' i 'osmi' dan

U kršćanskoj terminologiji i simbolici nedjelja je istodobno 'prvi' i 'osmi' dan.²⁸² I jedno i drugo poimanje ima svoje polazište i utemeljenje u Kristovu uskrsnuću. To sasvim jasno izražavaju prve kitice dvaju himana za nedjeljnu službu čitanja. Tu pjevamo: „U prvi dan, u koji svijet / Božanska stvori Trojica, / U koji Stvorac uskrsnuv / Nadvlada smrt i spasi nas” i „Dan osmi, osmo razdoblje, / Od drugih blista sjajnije / Jer tvoj ga uskrs posveti, / O pobjedniče Isuse”.²⁸³

Razlika između židovske subote i kršćanske nedjelje, među ostalim, nalazi se i u tome što je subota bila posljednji dan tjedna (sedmi dan) a nedjelja prvi. Prema biblijskom izvješću o stvaranju, Bog je prvi dan tjedna započeo stvarati i uređivati svijet, pretvarati kaos u kozmos. Taj isti dan pada i početak novoga stvaranja, početak otkupljenoga i spašenoga čovječanstva. To novo stvorenje počinje s Kristovim uskrsnućem i on mu je prvijenac. Slavljenje dana Gospodnjega ima za cilj da nas ucijepi u taj novi uskrsni život, da nas pritjelovi uskrsnom Kristu.

281. S. WEISSGERBER, *Odgoj djece i mladeži*, 82. Poznati austrijski pisac ROSEGGER u tom istom duhu napisao je o nedjelji: „Radni dani izgledaju mi kao čađava prostorija; nedjelja je kao prozor koji unosi svjetlo u tu prostoriju” (navedeno prema: V. KARLOVIĆ –ur.– *Dobri pastir* –1975–, 84).

282. Usp. A. TAMARUT, *Dan Gospodnji*, 36.

283. ČASOSLOV, IV, 445 sl.

U otačkoj literaturi nedjelja je nazvana i 'osmi dan'. Tim se nazivom željelo reći da taj dan nadilazi okvire staroga vremena, da se ne uklapa u stari tjedan židovski, tjedan koji je služio kao shema za razvrstavanje prvoga stvaranja.²⁸⁴ Drugim riječima, 'osmi dan' označuje početak drugoga, novoga svijeta. Upravo tu misao želi istaknuti BARNABA kad, oslanjajući se na Iz 1,13, piše: „Gledajte što govori: nisu mi mile sadašnje subote, mila mi je subota koju sam ja stvorio i u koju ću, . . ., započeti osmi dan, tj. započet ću novi svijet”.²⁸⁵ Doduše, „mi se još krećemo u starom vremenu, u ciklusu starog tjedna, ali Krist je već uskrsnuo u prvi dan tjedna i time ga učinio *osmim danom*, pa nedjelja . . . biva za nas *privilegiranim vremenom* u koje u misteriju anticipiramo vječni dan proslavljenja Boga i rascvjetavanja srca našega u spokojstvu i radosti Očeva kraljevstva”.²⁸⁶ Dakle, u blagdanskome i bogoslužnome ozračju nedjelje mi već ovdje i sada kušamo nešto od te nove stvarnosti, od te obećane i zagarantirane budućnosti.

f. *Dan počinka i blagdanosti*

Na razini novozavjetnih spisa nikada se ne govori o nedjelji kao danu počinka. U židovskom i grčko-rimskom svijetu, u kojem su kršćani tada živjeli, nedjelja je bila radni dan i kršćanima nije preostalo drugo nego da rade i tog dana. To je razlog zašto su se sastajali na nedjeljna euharistijska slavlja izjutra rano²⁸⁷ ili navečer kasno (Dj 20,7). Međutim, kada je kršćanstvo s Konstantinom postalo državna religija i kad je nedjelja potpuno zamijenila židovsku subotu, 'dan sunca' je bio proglašen i službenim danom počinka za cijelo Carstvo. Otada je počinak od rada postao bitna i neizostavna sastavnica slavljenja dana Gospodnjega. U slavenskim jezicima taj vid blagdanovanja istaknut je samim nazivom za taj dan — nedjelja!²⁸⁸

284. Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, Dan Gospodnji — osmi dan, u; BS 1 (1970) 3; A. TAMARUT, Dan Gospodnji, 36.

285. PS. BARNABA, 15,8.

286. T. ŠAGI-BUNIĆ, Dan Gospodnji, 3.

287. Usp. PLINIJE MLADI, Epist. 10,96,7.

288. A. Benvin drži da je tim nazivom dan Gospodnji sadržajno osiromašen, i da mu sad više pristaje naziv 'praznik' (dan koji je prazan) nego 'blagdan'. Evo kako on tumači taj svoj stav: „Zar nije paradoksalno čudno da je upravo za takav dan, za dan apsolutnoga Božjeg i čovjekova DA, za dan središnjeg djela i Boga i čovjeka u svemiru, skovan naziv koji počinje sa NE, i nijeće djelo: Nedjelja?!” (Nedjelja kao dan euharistije, 25). Nama naprotiv, izgleda vrlo simpatično i znakovito to što su 'schiavi', „Schiavoni", 'slavi', 'Slawen', 'slaves' (tj. robovi) nazvali dan Gospodnji 'nedjelja', i tako istakli onaj osloboditeljski vid slavljenja dana Gospodnjega koji je njima bio najpotrebniji i najprimjereniji. Istina, tijekom kršćanske povijesti dolazilo je do zastranjenja u shvaćanju i tumačenju nedjeljnog počinka. Po uzoru na židovsku subotu, nedjelja je često puta postajala dan naloga i zabrana. Zapovijed počinka ne uključuje zabranu svake aktivnosti; ona zabranjuje aktivnosti koje narušavaju blagdansko ozračje. Aktivnosti koje čovjeka osvježavaju i odmaraju, spojive su s nedjeljom i preporučljive.

Za kršćansku nedjelju, jednako kao i za židovsku subotu, počinak od rada je bitan. To treba biti dan spokojstva i oslobođenja od svega što nas pritišće, tlači, mori; dan počinka od rada koji nas zarobljuje i oslobođenje od tjeskobnih briga koje nas tište. Nedjelja je, dakle, tu i za to da čovjek ne postane kao onaj stroj kojim rukuje kroz radne dane tjedna, da ne postane rob svojega rada. U današnjem aktivističkom i potrošačkom mentalitetu, kada se ljudi vrednuju prema tome koliko proizvedu i potroše, današnji čovjek je u velikoj opasnosti da postane kao stroj bez duše, da se robotizira. Nedjelja sa svojim počinkom i bogatim duhovnim sadržajem treba spriječiti da do toga ne dođe, odnosno liječiti tu bolest ako je već zahvatila čovjeka. Iskustvo nam pokazuje da je blagdansko ozračje mira, smirenosti, veselja, životne radosti i opuštenosti, blage svečanosti i molitvenosti najuspješniji lijek protiv neuroza koje užurbani tempo života ostavlja na duši današnjeg čovjeka. U tom smislu nedjelja je dan naših duhovnih izliječenja, duševnih uskrisenja i ekstaza, naše brdo preobraženja. Ona je za nas istodobno duhovno i tjelesno osvježenje i preporođenje. „Tog dana prestajemo s radom da bi duša u počinku radosnija bila”.²⁸⁹

Kršćanin mora biti sposoban imati slobodna vremena u nedjelju. Nemati slobodna vremena za počinak i rasonodu tog dana, znači biti zarobljen, bolestan, ovisan. Postajući robovi kojekakvih svojih radnih planova, mi često puta zaboravimo stvarno živjeti. Želeći dobiti život, izlažemo se opasnosti da ga izgubimo. Uostalom, „iskustvo nam stalno pokazuje, da ondje gdje se nedjelja ne poštuje, proizvodnja nije zato veća, nego naprotiv čak manja”.²⁹⁰ Da bi čovjek mogao biti duševno i tjelesno zdrav, da bi mogao biti produktivan i kreativan u duhovnom i fizičkom pogledu, on ne smije biti uvijek napet kao luk; potrebno mu je da se odmori, da se opusti. Stoga je Crkva oduvijek pazila da nedjelja bude za kršćane i dan počinka i opuštenosti. Dosljedno tome, i u ovo naše neurotično i frenetično vrijeme tog dana trebamo imati vremena za igru, za razgovore, za susrete, za izlete; trebamo biti radosni, više se smijati, pjevati. Dakle, i bratski susreti, i igra, i izleti, i rasonoda, i obilniji stol, i ljepše odijelo, sve to može i treba učiti u autentično posvećivanje nedjelje. U jednu riječ, tog dana treba vladati blagdansko raspoloženje. Snagom toga nedjeljenog blagdanskog ozračja cjelokupni naš život treba postati blagdan. Na taj način i naša kršćanska nedjelja postaje znakom i predokusom vječnog života koji nam je Bog obećao pod slikom gozbe. Sve nam to pokazuje da je naš Bog Bog radosti.

Istina, počinak od rada je bitna sastavnica svetkovanja nedjelje. Ali to nije njezin cjelokupni sadržaj. Taj počinak je usmjeren i otvoren prema jednoj drugoj aktivnosti: prema otvaranju Apsolutnome i drugovanju s Njime. U stvari, nedjelja je bitno 'dan Gospodnji'. Bez drugovanja s Gospodinom tog dana nema za čovjeka pravoga počinka i osvježenja. Takvo blagdanovanje bilo bi jednodimenzio-

289. Sv. IVAN ZLATOUSTI, De ellemos. hom. III, u: PG 51,265. Oni ljudi za koje je nedjelja, zbog profesionalnih obaveza, težak i težački dan (npr. svećenici, radnici u smjenama itd.) trebaju obavezno pronaći jedan drugi dan u tjednu kada će otpočiniti.

290. Francuski novinar PROUDHON (navedeno prema: V. KARLOVIĆ —ur.— Dobri pastir —1975—, 84).

nalno, nepotpuno.²⁹¹ U stvari, Krist je naš pravi počinak, naš pokoj; on je naša nova subota (usp. Kol 16-17).²⁹² Njega treba potražiti i s njim se susresti, i sve će naše duhovne teškoće i umori nestati. Ako on postane naš životni suputnik, onda ćemo i u ovom neurotičnom, užurbanom, prenapetom životu današnjice moći živjeti opušteno, mirno, bez grča, blagdanski.

Sve ono što smo gore iznijeli jasno nam pokazuje da je opsluživanje treće zapovijedi centrala koja nas napaja svjetlom, žarom, toplinom i snagom. Bez te Božje zapovijedi ostali bismo bez blage i smirujuće svečanosti naših nedjelja, bez topline i radosti Božića, bez žarke svjetlosti Uskrsa. A bez svega toga čovječanstvo bi se pretvorilo u tamnicu, u zatvor bez prozora.

7. Aktualizacija zapovijedi

Sigurno je da treća Božja zapovijed nije nikada bila tako aktualna kao danas. Sa svojim bogatim duhovnim sadržajem ona je najuspješniji lijek protiv različitih bolesti i ovisnosti koje more i razdiru dušu suvremenog čovjeka: protiv robotskog aktivizma, besciljnosti, dosade, neuroze, razosobljenja i pretjeranog individualizma.

Tko je uvijek u pogonu – pa čak i u blagdansko vrijeme – riskira da se pretvori u stroj bez duše i osjećaja. Takva neokontrolirana akcija stvara tiransku naviku, zarobljuje čovjeka, čini ga robom svojega rada. Čovjek jednostavno gubi kontrolu nad samim sobom. Zbog buke, užurbanosti, prezaposlenosti, napetosti, čovjek današnjice ne zna više koji je cilj njegova života. A „ne može se živjeti, ako život nema smisla”.²⁹³ Takav život postaje nepodnošljivo dosadan. Nedjeljno blagdansko ozračje pravi je melem protiv te opsjednutosti radom i dezorijentacije koju ona sa sobom nosi. U stvari, taj dan smo pozvani da otpočinemo, da odahnemo, da budemo bezbrižni, da igramo i pjevamo, da se duševno i tjelesno opustimo, da razmišljamo. Tako nedjelja postaje istodobno dan počinka i dan novog usmjeravanja, osmišljavanja života. Osunčane svjetlom Božje riječi, toga dana se vjera i nada ražaruju. Na taj način postajemo uvijek iznova kao djeca pred kojima se otvaraju svijetli obzori budućnosti. U tom ozračju osvježava se i obnavlja naša sposobnost da se divimo, da se radujemo sebi i svemu oko nas, da budemo sretni kao mala djeca.

291. Znakovito je u tom pogledu da su radnici, koji na taj način praznikuju, najumorniji i najneproduktivniji baš nakon povratka s praznika (npr. u ponedjeljak).

292. Tu misao često susrećemo kod svetih otaca. Tako Epifanije Salaminski naglašava da je stara subota „trajala do Kristova dolaska. Tada je bila ukinuta i dana nam je velika subota, tj. sam Gospodin, koji je naš počinak” (Haereses 66,85,9). U tom pravcu ide i Grgur Veliki kad piše: „Ono što je pisano o suboti, mi na duhovan način primamo i držimo. Subota znači počinak. Mi pak imamo pravu subotu, samog Otkupitelja našega Gospodina Isusa Krista” (Epist 13,3).

293. Sa svom iskrenošću to je ispovjedio čuveni nihilist Albert Camus (navedeno prema: A. STIEFVATER, Ein gutes Wort für jeden Tag –F. Pustet–, Regensburg 1975, 62).

Mnogi čimbenici suvremenog života prijete razosobljenju čovjeka. Naime, čovjek se od osviještenog i samosvjesnog bića sve više pretvara u stroj, robot, instinktivno biće. Znanja i svijesti danas ima i na pretek, ali se samosvijest i samokontrola smanjuju. A to je velika degradacija čovjeka, jer su upravo te potonje odlike specifično ljudske značajke. Samim time slabi i otupljuje i naša svijest vlastitog identiteta. Tako se ponovno rađa stari strah čovjeka, strah da izgubi svoje ime. Protiv toga zla se treba boriti barem jednakom upornošću kao i protiv tisućljetnih društvenih nepravdi. A molitva je najstariji i najuspješniji oblik borbe čovjeka da očuva svoj identitet i obrani svoje ljudsko dostojanstvo. Ona nas podsjeća na nas same, probuđuje i jača u nama samosvijest²⁹⁴ i svijest o veličini našega ljudskog dostojanstva. Pomaže nam da razotkrivamo čudesnost samih sebe, svoju jedincatost i neponovljivost. Sve nam to pokazuje da čovjek nikada ne stoji tako čvrsto na ljudskim nogama kao u trenutku molitve. Tada prodire do u korijene vlastitog bitka. Dolazi onamo gdje se spušta psihoanaliza, pače još daleko dublje. U tom smislu nedjeljno blagdansko i molitveno ozračje ima za suvremenog čovjeka neprocjenjivu vrijednost.

Tempo današnjeg života je ubitačan. Događaji, doživljaji i bezbrojni podaci tako se brzo mijenjaju, da čovjek nije u stanju da sve to probavi, sredi. Duša suvremenog čovjeka je kao uzburkano jezero koje ne pozna smiraja. Sve je u njoj uzbibano, zamučeno. Ljudsko živčevlje ne može sve to izdržati. Tako dolazi do različitih oblika neuroza od kojih pati današnji čovjek. Iskustvo nam svakim danom sve više pokazuje i potvrđuje da umirujuća sredstva, koja nam nudi današnja medicina, nisu primjeren i uspješan lijek za tu učestalu bolest današnjice. Jedino blagdansko i molitveno ozračje nedjelje može dovesti do prave utihe i razbistravanja u duši današnjeg čovjeka, može nam omogućiti da se i u ovo naše atomsko vrijeme sve slegne i smiri u našoj uzvrtloženoj duši. U tom smislu kršćanska je nedjelja sanatorij za tijelo i dušu današnjega čovjeka.

Kada su u svoje vrijeme zapitali danskog filozofa i teologa Sorena KIERKEGAARD-a koji bi savjet dao ondašnjem bolesnom svijetu, on je odgovorio: „Omogućio bih ljudima šutnju; doveo bih ljude do šutnje!” Taj njegov savjet daleko je primjereniji i aktualniji za ljude našega vremena. Naime, danas se s pravom govori među ostalim zagađenjima zemlje i okoliša i o 'zvučnom zagađenju'. Buka preko našeg uha silazi u našu nutrinu počinjajući nezamisliva opustošenja, iako mi toga često nismo ni svjesni. Uza sve to današnji čovjek traži buku i galamu, osjeća potrebu od nje, da tako ne bi morao polagati račune svojem najdubljem 'ja'. Dakle, buka mu priječi da se nagne i zagleda nad svojom vlastitom prazninom i da vidi razmjere njezine tragičnosti; ona je obrana od straha pred samim sobom, od vlastite pustoši, od vlastitoga beznačajnog života. To je razlog zašto se današnji čovjek i nedjeljom utječe zaglušnim zabavama, kojih buka ne zaostaje za onom radnih strojeva; on to čini jer se boji susresti sa samim sobom. Očito je da nas takve zabave ne odmaraju, nego nas čine još živčanijima i nemirnijima. Naprotiv,

294: Usp. J. B. METZ-K. RAHNER, Ermutigung zum Gebet (Herder), Freib.-Basel-Wien 1977, 33-34.

Crkva nas preko nedjeljne liturgije poziva i osposobljava za tihi počinak, za stvarnu tišinu i mir, u kojima ćemo moći zamijetiti tihe glasove svojega srca, svoje najdublje čežnje, svoja nadanja, svoja dubinska pitanja o sebi samima.²⁹⁵ Mistično ozračje naših crkava, smjerni titraji zapaljenih voštanica, milozvučje crkvenih orgulja, smirenost nedjeljnog bogoslužja, sve nas to potiče i osposobljava za tu kreativnu tišinu i mir. A tišina i mir su osnovni preduvjet za istinski susret sa samim sobom i s Bogom. Upravo zbog pomanjkanja šutnje izgleda da je današnji svijet nenastanjen Božjom nazočnošću.²⁹⁶ U tom smislu prorok veli: „Sva je zemlja pusta / jer nikog nema tko srcem razmišlja” (Jr 12,11).

Današnji čovjek naginje sve više k pretjeranom individualizmu; zatvara se u samoga sebe, izolira se od drugih; na taj način siromaši kao osoba. U stvari, prema biblijskom viđenju čovjek je bitno društveno biće i, dosljedno tomu, može se kao ljudska osoba ostvariti u punini samo u zajedništvu s drugima. A nigdje se bratsko zajedništvo tako ne prospješuje i ražaruje kao na nedjeljnim euharistijskim slavljima. Ona nas pozivaju i potiču da prevladamo zatvor individualističke izolacije, da porušimo barikade egoističnosti i sebičnosti, da se otvorimo drugima, da postanemo ljudi za druge.

Nekada su ljudi morali raditi i po četrnaest sati dnevno. U tom kontekstu bilo je potrebno i važno naglasiti i istaknuti nedjeljni i blagdanski počinak od rada. Danas se kompjuterizacijom radnih mjesta stalno povećava kvocijent slobodnog vremena. To je dobro, ali to vrijeme treba osmisliti, ispuniti ga sadržajem. Ono ne smije ostati prazno. Iskustvo nam pokazuje da prazno blagdanovanje čovjeka ne odmara, nego ga umara i iscrpljuje jednako kao i rad bez počinka. Prazno praznikovanje postaje ubitačno dosadno; ono otupljuje čovjekovu kreativnost. Stoga pred suvremenim psiholozima, sociolozima, umjetnicima, i prije svega pred teolozima, stoji novi veliki zadatak – „teologija dokolice”.

Iz svega onoga što smo gore iznijeli jasno proizlazi da je treća Božja zapovijed vrlo aktualna i danas. Svetkovanje subote-nedjelje, na način kako nam to Crkva predlaže, omogućuje čovjeku da i u ovim nemirnim i neurotičnim vremenima postigne i očuva mir, osposobljava ga da već ovdje i sada anticipira svoju ljudsku budućnost. Na taj način treća zapovijed postaje najveći izazov biblijske religije današnjem čovjeku.

295. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 61.

296. Usp. A. PRONZATO, Ho voglia di pregare (GRIBAUDI), Torino 1971, 74.